

«Οι πιτσιρίκοι», Δημήτριος Ψαθάς (σελ.82-85)

Λαϊκό σκίτσο από το κόλπο με το τσιγάρο

***ΕΙΣΑΓΩΓΗ:** Το κείμενο αναφέρεται στην Κατοχή και την αντίσταση στην οποία συμμετείχαν και μικρά παιδιά που προκαλούσαν, όπως θα δούμε, ζημιές στα αυτοκίνητα των Γερμανών.

Θεματικά κέντρα

- ◆ Η αγριότητα των Γερμανών κατακτητών αλλά και η αφέλειά τους.
- ◆ Το θάρρος και η ευρηματικότητα των μικρών αγωνιστών της ελευθερίας.

Οι σαλταδόροι και το ιστορικό πλαίσιο

- Κατά τη διάρκεια του Δεύτερου Παγκόσμιου πολέμου τα γερμανικά στρατεύματα του Χίτλερ κατέλαβαν και την Ελλάδα. Στα χρόνια εκείνα της Κατοχής (1941-1944) οι Έλληνες μαστίζονταν από την πείνα και την φτώχεια, ενώ παράλληλα οργάνωσαν την Εθνική Αντίσταση με ένοπλες ομάδες στα βουνά και με πολίτες που δρούσαν στις πόλεις. Η Αντίσταση εκδηλωνόταν με ένοπλη δράση αλλά και με διάφορες ενέργειες σαμποτάζ κατά των Γερμανών, οι οποίοι αντιδρούσαν με σκληρότητα αντίποινα: με συλλήψεις και φυλακίσεις, με ανακρίσεις και βασανιστήρια, με θανατώσεις, ακόμα και με ομαδικές βάρβαρες εκτελέσεις αθώων πολιτών.

- Μια από τις μορφές αντίστασης ήταν η δράση των μικρών σαλταδόρων, οι οποίοι ανέβαιναν κρυφά σε κινούμενα συνήθως γερμανικά οχήματα από το πίσω μέρος της καρότσας με ένα «σάλτο» (πήδημα) και έκλεβαν τρόφιμα, λάστιχα του αυτοκινήτου (συνήθως τη ρεζέρβα) και διάφορα άλλα χρήσιμα υλικά. Αυτά τα πετούσαν στο οδόστρωμα, από όπου τα μάζευαν τα υπόλοιπα μέλη της οργανωμένης παρέας.

Χαρακτηρισμός προσώπων

- ♦ Τα μικρά παιδιά έκαναν «σάλτο» στα φορτηγά και έκλεβαν τις ρεζέρβες, τα τρόφιμα και ό,τι άλλο έβρισκαν. Οι μικροί αγωνιστές είχαν **χιούμορ, πονηριά, πειραχτική διάθεση** και **δεν φοβόντουσαν**.
- ♦ Αντίθετα οι Γερμανοί ήταν **σκληροί, αδίστακτοι, απάνθρωποι και άνανδροι** (αφού «τα έβαζαν» με μικρά παιδιά) , **αφελείς** όμως και **ανόητοι** γιατί τα πιτσιρίκια κατάφεραν να τους ξεγελάσουν! Ο Γερμανός στρατιώτης της ιστορίας μας μοιάζει με τον Κύκλωπα που ήταν ανόητος παρόλο που ήταν δυνατός. Ξεγελάστηκε από τον αδύναμο μα πανέξυπνο Οδυσσέα. Ο μικρός σαλταδόρος , ο ήρωας της αφήγησής μας, μοιάζει με τον Οδυσσέα γιατί ξεγέλασε τον παντοδύναμο μα κουτό Γερμανό.

Ερμηνευτικές επισημάνσεις

α. ...σε πείσμα κάθε λογικής εξακολουθεί να ζει και να υπάρχει. Ύστερα από τη φοβερή πείνα του χειμώνα του 1941-1942, κατά τον οποίο είχαν αποδεκατιστεί οι πληθυσμοί των μεγάλων πόλεων, υστέρα από τόσους θανάτους και εκτελέσεις, θα ήταν λογικό να είχε αφανιστεί όλος ο πληθυσμός της Ελλάδας. Βέβαια αυτή η σκέψη μπορεί να θεωρηθεί υπερβολική, αλλά έχει στόχο να τονίσει την αντοχή στις κακουχίες και στα δεινά του ελληνικού λαού ο οποίος, παρά τις απελπιστικές συνθήκες μέσα στις οποίες ζει, προβάλλει αντίσταση κατά των κατακτητών.

β. ...βρίσκει πως έχει δίκιο ο Χίτλερ να βραχνιάζει πως οι Γερμανοί είναι έξυπνος και περιούσιος λαός, που προορίστηκε από τη Θεία Πρόνοια να κάβαλλήσει όλους τους λαούς που είναι κουτοί. Σύμφωνα με τις αρχές του χιτλερικού ναζισμού η γερμανική φυλή είναι βιολογικά, πνευματικά, πολιτισμικά κτλ. ανώτερη από όλες τις άλλες φυλές, που θεωρούνται κατώτερες, ενώ οι Γερμανοί είναι ο εκλεκτός λαός («περιούσιος»), που πρέπει να επικρατήσει σε όλο τον κόσμο υποτάσσοντας ή εξοντώνοντας τους άλλους λαούς. Αυτή η φράση, μαζί με όλο το περιεχόμενο της παραγράφου στην οποία ανήκει, αποτελεί τ ρ α γ ι κ ή ειρωνεία, γιατί στο τέλος του κειμένου θα αποδειχτεί ότι αυτό το *μικροσκοπικό χαζόππραμα*, όπως θεωρεί ο Γερμανός τον πιτσιρίκο, είναι πολύ πιο έξυπνο από τον εκπρόσωπο της εκλεκτής και έξυπνης φυλής...

Γενικά σχόλια. Το διήγημα «Οι πιτσιρίκοι» συγκεντρώνει μερικά από τα βασικά γνωρίσματα του χρονογράφου και ευθυμογράφου Δημ. Ψαθά, όπως είναι η ρεαλιστική απεικόνιση της κοινωνικής και ιστορικής πραγματικότητας, η γρήγορη αφήγηση και ο χιουμοριστικός τόνος στην απόδοση δύσκολων καταστάσεων.

Η πονηριά αντιμετωπίζει τη δύναμη Ο αφηγητής παρομοιάζει το Γερμανό στρατιώτη με το μυθικό Κύκλωπα της Ομηρικής *Οδύσσειας*, επειδή τα δύο πρόσωπα έχουν κοινά γνωρίσματα: ο -Κύκλωπας είναι πανίσχυρος και γιγάντιος, με φοβερή σωματική δύναμη, αλλά και αφελής, αφού πέφτει στις παγίδες του Οδυσσέα. Και ο Γερμανός στρατιώτης του διηγήματος μπορεί να διαθέτει τρομερό οπλισμό, αλλά είναι και αυτός αφελής και πέφτει στην

παγίδα του δεκάχρονου αγοριού - και τελικά νικιούνται και οι δύο: και ο Κύκλωπας και ο Γερμανός.

Από την άλλη ο μικρός σαλταδόρος παρομοιάζεται με τον ομηρικό Οδυσσέα. Είναι και αυτός πονηρός και ευρηματικός κι έτσι ξεγελάει το δυνατό Γερμανό και τον νικάει με την πονηριά. Όπως ο πολυμήχανος Οδυσσέας μεθάει τον Πολύφημο, τον τυφλώνει και στο τέλος βγαίνει με τους συντρόφους του από τη σπήλια με πονηριά, έτσι και ο «παμπόνηρος» και ευρηματικός πιτσιρίκος απασχολεί και ξεγελάει το Γερμανό με προσποιητή αφέλεια (προσπαθεί δήθεν να ανάψει το τσιγάρο από το φανάρι του αυτοκινήτου) και τελικά καταφέρνει να πετύχει το σκοπό του, όπως ο μυθικός Οδυσσέας

Το χιούμορ. Το πιο χαρακτηριστικό γνώρισμα της γραφής του Ψαθά είναι το χιούμορ, δηλαδή η εύθυμη διάθεση με την οποία αντιμετωπίζονται κάποιες καταστάσεις, οι οποίες μάλιστα είναι δύσκολες, ακόμα και δραματικές. Έτσι:

Με χιούμορ παρουσιάζονται οι πιτσιρίκοι, καθώς μιμούνται τους Ιταλούς και τους Γερμανούς.

Εύθυμη διάθεση δημιουργούν οι διάλογοι ανάμεσα στο παιδί και στο Γερμανό, με το ανακάτωμα γερμανικών και ελληνικών λέξεων την ίδια διάθεση δημιουργεί και η σύνταξη (*Νιχτς ανάψει — Νιχτς καταλαβαίνει — .. εγώ εσένα καρπαζά κ.ά.*).

Τέλος σε κλίμα ευθυμίας κινούνται και λέξεις και οι φράσεις που χρησιμοποιεί το παιδί από την καθημερινότητα: *...εγώ εσένα καρπαζά. Κλαπ!* — *Είσαι μάπας — ...ρε Χιτλερία κ.ά.*

Κοντά στο χιούμορ **διακρίνουμε και την ειρωνεία**, δηλαδή τη χρήση με προσποίηση λέξεων ή φράσεων που το σημασιολογικό περιεχόμενο τους είναι αντίθετο από αυτό που έχει στο νου του ο συγγραφέας, με στόχο να δώσει αστείο ή χλευαστικό τόνο στο λόγο του. Ειρωνεία υπάρχει στα ακόλουθα κυρίως σημεία:

Ο ελληνικός λαός θεωρείται «αναιδέστατος», επειδή σε *πείσμα κάθε λογικής εξακολουθεί να ζει και να υπάρχει.*

Ο μικρός που συζητάει με το Γερμανό τον ειρωνεύεται, όταν του λέει ότι έμαθε τα ελληνικά (*Μπράβο, ρε Χιτλερία. Τα 'μαθες τα ρωμείκά*), αφού μπορεί να συλλαβίζει μία και μόνο λέξη (*Εν-τά-ξει*).

Σε όλα τα χωρία στα οποία ο Γερμανός καμαρώνει υπεροπτικά για την εξυπνάδα και την υπεροχή της φυλής του, ενώ θεωρεί κουτό τον μικρό, είναι ξεκάθαρη η ειρωνεία του συγγραφέα, αφού στο τέλος αποδεικνύεται το αντίθετο.

Άλλα εκφραστικά μέσα.

α. Κυρίαρχη θέση στο κείμενο έχει ο **διάλογος**, ο οποίος με τη συντομία του συμβάλλει στη γοργότητα του ύφους και παράλληλα δίνει στην αφήγηση θεατρικότητα και ζωντάνια.

β. Σε πολλά σημεία χρησιμοποιείται η **αντίθεση** (κακουχίες των Ελλήνων γενικά - εύθυμη διάθεση των πιτσιρικών, αδύνατοι πιτσιρικοί - πανίσχυροι Γερμανοί, πονηριά του πιτσιρικού - αφέλεια του Γερμανού).

γ. Αξιοπρόσεχτη είναι και η **τραγική ειρωνεία**: ο Γερμανός θεωρεί τους πιτσιρικούς της Ελλάδας «κουτούς» (και το συγκεκριμένο δεκάχρονο αγόρι «χαζόπραμα»), ενώ από την άλλη καμαρώνει για την υπεροχή της δικής του φυλής - και του εαυτού του φυσικά. Όμως η συνέχεια της ιστορίας θα δείξει τα αντίθετα αποτελέσματα.

ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Μπορείτε επίσης να ξεφυλλίσετε ένα αφιέρωμα της εφημερίδας "ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ" που αναφέρεται στην Αθήνα της Κατοχής.

<http://wwk.kathimerini.gr/kath/7days/1999/04/25041999.pdf>

2. Μπορείτε να αναζητήσετε στο διαδίκτυο εικόνες από τις ημέρες της Κατοχής που να φαίνονται οι δυσκολίες που αντιμετώπιζαν οι Έλληνες και ιδιαίτερα τα μικρά παιδιά.

3. (Διαθεματική εργασία) ΤΟ ΞΥΠΟΛΗΤΟ ΤΑΓΜΑ

Η κινηματογραφική ταινία το «Ξυπόλυτο Τάγμα» είναι η αληθινή ιστορία 160 παιδιών, που η δράση τους πήρε διαστάσεις μύθου όταν διώχτηκαν από τα ορφανοτροφεία της Θεσσαλονίκης από τους Ναζί κατακτητές στα χρόνια της κατοχής του Β' Παγκοσμίου Πολέμου.

Οι Γερμανοί αδειάζουν τα δημόσια κτίρια και τα επιτάσσουν. Ανάμεσα σε αυτά τα κτίρια είναι και αρκετά ορφανοτροφεία. Τα ορφανά πετάγονται στο δρόμο. Μια ομάδα, απ' αυτά τα ορφανά, για να επιβιώσουν, παίρνουν τη ζωή τους στα χέρια τους. Οργανώνονται σαν μυστικός «στρατός», με ιεραρχία και πειθαρχία. Μόνα τους συγκροτούν ομάδες κρούσης και βοήθειας. Πηγή για την τροφοδοσία τους είναι τα γερμανικά καμιόνια που κουβαλάνε ψωμί και τρόφιμα και οι μαυραγορίτες. Τα κλεμμένα μοιράζονται στα ορφανά, αλλά και σε άλλους κατοίκους της Θεσσαλονίκης που είχαν ανάγκες.

Τα παιδιά του «Ξυπόλυτου Τάγματος» έμειναν στην ιστορία ως «σαλταδόροι».

Το «Ξυπόλυτο Τάγμα» πήρε το 1955 το πρώτο βραβείο («Χρυσή Δάφνη»), στο Διεθνές Φεστιβάλ Κινηματογράφου του Εδιμβούργου.

Απόσπασμα της ταινίας με τη σκηνή των σαλταδόρων μπορείτε να δείτε εδώ:

<http://www.youtube.com/watch?v=z6fHig8KRbA>

Ολόκληρη την ταινία μπορείτε να τη δείτε εδώ:

<http://vimeo.com/33018277>